

Юлія Чередник

МОВНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто мовне проектування як пріоритетний напрям реформування державної мовної політики в Україні з урахуванням регіональних особливостей. Розмежовано поняття «мовне планування» та «мовне проектування». Виділено основні завдання мовного проектування. Визначено рівні впливу на мовні питання.

Ключові слова: державна мовна політика, мовне планування, мовне проектування, регіональна мовна політика.

постановка проблеми

Державна мовна політика тільки починає ставати об'єктом державно-управлінських досліджень. Але переважна більшість виробників зазначеної політики є фахівцями в галузі права, міжнародних відносин, політології, філології, тому не завжди можуть визначити необхідні інструменти та методи реагування на ситуацію, що відбувається. Це призводить до того, що в Україні розробляються утопічні проекти, проводиться проектування маніпулятивного характеру, спрямоване на задоволення власних потреб окремих соціальних груп або особистостей. Специфіка державотворчого процесу в Україні полягає в необхідності створення національної держави, а перед вітчизняною наукою, зокрема перед галуззю державного управління, стоїть завдання пошуку нових форм і методів регулювання мовних питань на державному рівні та спрямування суспільно-політичних процесів у конструктивне русло.

аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх публікацій і досліджень свідчить, що питання державної мовної політики та її складових знаходяться в площині наукового інтересу дослідників, які розглядають у своїх працях різні аспекти розвитку та функціонування української мови в умовах сучасного державотворення.

Зокрема на проблемах функціонування української мови в державному управлінні зосереджують свою увагу такі науковці, як: І. Лопушинський, І. Плотницька, Т. Ковальова, Г. Євсєєва, О. Ткаченко, О. Куць, С. Хаджирадєва, О. Козієвська та інші дослідники.

Разом з тим, серед невіршених залишається питання визначення пріоритетного напрямку реформування державної мовної політики в Україні.

виклад основного матеріалу

Проектний підхід починається з уявлення, що вироблення політики – це діяльність, яка стосується дотримання цінностей чи досягнення цілей. Цей підхід заперечує ідею нейтральності аналізу чи переконання в тому, що проблеми політики можна дослідити позитивістським чином, тобто вироблення політики з позиції проектного підходу базується на цінностях та на тому, як їх можна уточнити і досягти. На думку Драйзека, проектування ставить за мету досягти ціннісних насадків через заходи, чутливі до контексту часу й місця. Ці заходи розгортаються навколо факторів, на які може вплинути позиція людей (громадськості) [3, с. 478–479].

мета

Тому метою статті є обґрунтування доцільності використання мовного проектування як форми відновлення балансу особистісних і суспільних інтересів у процесі реформування державної мовної політики в Україні з урахуванням регіональних особливостей (історія, культура, традиції, ментальність, психологія).

У суспільно-політичній теорії та практиці поняття «проекування» «прогнозування», «планування» та «програмування»

часто використовуються як синоніми. Можливість цього слововживання зумовлюється тим, що всі вони, так чи інакше, виражають форми випереджального відображення дійсності та тісно пов'язані із здійсненням соціально-управлінського цілепокладання. У той же час слід враховувати, що між ними існують і суттєві відмінності. Так, прогнозування має пізнавально-теоретичну спрямованість на розкриття всього спектра можливих закономірних тенденцій розвитку якогось явища. У цьому контексті воно виступає теоретичною основою проектування як ідеального творення певного цілісного об'єкта відповідно до потреб, інтересів і цінностей людини. Таким чином, характер випереджального відображення в процесі проектування носить конструктивний, так би мовити, «вторинний» характер. У свою чергу, проектування є основою програмування та планування. Програмування являє собою діяльність зі встановлення конкретних алгоритмів реалізації мети або проекту. Планування забезпечує розподіл наявних ресурсів діяльності з досягнення мети чи виконання проекту за певний відрізок часу і простору.

Проектування як форма наукового передбачення та управління виконує прескриптивну та управлінську функції [1] шляхом забезпечення належного стану використання нормативного та ситуаційного підходів. Зауважимо, що критерії соціального проектування повинні визначатися з реальної практики існування місцевих спільнот. На відміну від планування, воно менш впливає на реалізацію інших функцій, оскільки припускає наявність безлічі альтернативних рішень з огляду на наявні ресурси.

Пропонуємо адаптувати процедуру чи схему для аналізу політики за проектом, запропонованим дослідниками Бобровим та Драйзеком, що базується на рекурсивному процесі, у якому наступні стадії можуть бути і подальшим розвитком попередніх фаз, і їх повним здійсненням. Цей процес вони визначають так:

- звернутися до цінностей (пояснення цінностей: їх складність, періодичність, кількість, пріоритет тощо);
- описати контекст, тобто зовнішнє оточення процесу політики і сам процес, у якому політика буде здійснюватися (складність; невизначеність; потенціал зворотного зв'язку; контроль; стабільність; аудиторія (хто стримуватиме чи просуватиме політику);
- вибрати відповідні підходи (які підходи можна використати для аналізу проблеми/політики/програми);
- застосувати відповідні підходи (інтерпретація проблем і цілей якості з точки зору різних підходів: ідентифікація і збирання потрібної інформації; розробка і пропонування альтернатив політики; оцінка і порівняння альтернатив політики) [3, с. 479–480].

Оскільки мова соціальна за своєю природою, загальними (комунікативними) та спеціальними (соціально-семіотичними: соціально-регулятивними, ідентифікативними, прескриптивними та ін.) функціями, структурою (наявність соціально-функціональної парадигми мови – регіолекти, соціолекти та ін.), то мова як система і мовлення як процес відбивають всі елементи суспільної взаємодії. Як зазначав Ю. Лотман, «ми занурені у мовний простір. Ми навіть у засадничих умовних абстракціях не можемо вихопитися з цього простору, який нас огортає, але частиною якого ми є і який, водночас, є частиною нас» [2, с. 176].

Якщо ми говоримо про мовне планування як сукупність конкретних заходів, що вживаються в межах мовної політики з метою впливу на мовну комунікацію у співтоваристві шляхом вибору напрямку розвитку його мов, то мовне проектування пропонуємо визначити як інноваційну, творчу діяльність, спрямовану на виявлення причин виникнення мовних проблем, аналіз реального стану об'єкта, розробку шляхів і засобів досягнення мети проекту з урахуванням місцевих особливостей.

На нашу думку, мовне проектування сприятиме упровадженню в діяльність суб'єктів державного управління ос-

новних проектних підходів щодо розвитку мови в регіоні. Це, у свою чергу, дасть можливість удосконалити такі процеси як: формування сильної громади, розвиток активності громадян в управлінні регіоном, сприяння участі громадськості в розв'язанні суспільних проблем.

Узгодження та ефективна координація зусиль місцевих спільнот визначається ціннісними особливостями розуміння та світосприйняття. За допомогою проектного підходу здійснюється зворотний зв'язок з населенням країни, що дає змогу оцінити діяльність органу державного управління безпосередньо громадянами держави. Отже, мовне проектування є найважливішою складовою в контексті загального соціального бачення картини майбутнього саме для державної мови.

Дослідження у сфері використання мовного проектування для побудови взаємодії суб'єктів державного управління і громадськості демонструє необхідність враховувати основні положення технології проектування.

По-перше, мовні проекти повинні започатковуватися в певному середовищі. Середовище проекту живить його різними ідеями, підходами, інструментами, ресурсами (включаючи матеріальні ресурси) і засобами розв'язання проблем проекту, тобто формує його оточення, що дає змогу виокремити особливості того чи іншого регіону.

По-друге, мовний, як і будь-який інший проект, передбачає вкладення певної кількості ресурсів, у тому числі грошових, матеріальних, людських, для отримання запланованого результату і досягнення певної мети у визначені терміни. Також за основу береться твердження фахівців, що проект можна визначити як цілеспрямоване, заздалегідь обмірковане і заплановане розв'язання проблеми.

По-третє, в основі мовного проекту повинна бути здатність його розробників підготувати і провести мовну акцію (або систему заходів і акцій), заздалегідь обґрунтувавши її ідею (задум), визначивши цілі і завдання, передбачувачі засоби їх рішення.

По-четверте, технологія розробки проектів і програм передбачає попереднє визначення меж проектування. Основою для створення мовних проектів є нормативно-законодавчі акти України щодо державної мовної політики.

Мовні проекти повинні ставити за мету зміцнити статус державної мови через підвищення її престижу, конструювання соціальної реальності для зменшення негативного впливу глобалізаційних, соціально-психологічних і політичних чинників на процес вироблення державної мовної політики. А також для формування реально функціонуючого громадянського суспільства, для впровадження інноваційних форм управління, для залучення громадян до вирішення мовних проблем, а також отримання конкретного результату, який допоможе вирішити мовні проблеми певного регіону. Адже мова – це атрибут держави, у якому проявляється стан етнічної духовності, ідеї самостійності та незалежності, ступінь розвитку матеріальної та духовної культури. Загострення зазначених вище впливів відбувається на таких рівнях:

- мегарівень (глобалізаційного впливу) – рівень світового мовного процесу, на якому всім іншим мовам народів світу протистоїть англійська як найбільш впливова, домінуюча в міжнародному спілкуванні і така, що витискає інші національні мови з певних сфер функціонування (наприклад, мова Інтернету – англійська);
- макрорівень (політичного впливу) – рівень мовних регіонів (ареалів) та окремих держав: на цьому рівні регіональні мови-макропосередники протистоять іншим національним мовам, зокрема в Україні міжмовний макроконфлікт характеризує стосунки між українською та російською мовами;
- мікрорівень (соціально-психологічного впливу) – рівень взаємодії індивідів (мовних особистостей) та внутрішньоособистісний рівень взаємодії мов у свідомості неодномовної особи.

Проектний підхід дає нам змогу співвіднести зазначені макрорівні з гнучкою організаційною структурою управлін-

ня, яка здатна своєчасно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища й своєчасно вирішувати мовні питання на цій основі. Так, питання мегарівня повинні вирішуватися у межах компетенції відповідних міжнародних організацій; макрорівня – національних, державних, громадських, наукових та інших установ; мікрорівень потребує уваги з боку регіональних державних структур.

У такий спосіб, актуальність вивчення та розвитку регіонального мовного проектування пояснюється:

- багатством регіонів нашої країни, різноманітністю етнічного складу населення; ментальними особливостями, культурною унікальністю та самобутністю;
- можливістю використати внутрішній потенціал території, місцеві соціально-культурні ініціативи, акцентувати увагу не на виробленні та прийнятті стратегічних рішень, а на пропозиціях органів державного регіонального управління та місцевого самоврядування;
- можливістю врахувати регіональну специфіку, особливості соціально-культурної інфраструктури, характерні для певної території та населення проблеми.

Тому перед державним управлінням стоїть завдання розробити низку мовних проектів для узгодження регіональних мовних особливостей.

По-перше, поетапно гармонізувати соціомовне життя, врахувавши баланс інтересів різних груп, забезпечивши реальні умови вільного розвитку мовної освіти та задовольнивши інші мовні потреби певних груп. Ці потреби слід диференціювати відповідно до статусу груп і мов. Адже українська мова є державною тільки в Україні, інші мови є державними в інших країнах.

По-друге, випрацювати концепцію мовного розвитку країни на основі зміцнення статусу мови як державної (не сплутуючи його з розвитком терміносистем чи змінами в нормалізації та кодифікації).

Необхідно відзначити, що впровадження технології мовного проектування як складової державної мовної політики передбачає виконання ряду завдань, спрямованих на виявлення регіональних особливостей та зміцнення престижу української мови як державної. Так, до завдань, що передбачають виокремлення регіональних особливостей задля визначення домінуючого чинника, який лежить в основі дезінтеграції суспільства, можна віднести такі:

- освоєння і обробка нових форм пошуку та обробки й аналізу інформації;
- розвиток аналітичних навичок і навичок критичного мислення;
- розвиток комунікативних навичок.

Завдання, спрямовані на підвищення престижу української мови як державної у межах мовного проектування, передбачають формування:

- вміння групової роботи, залучення уваги громадськості до актуальних проблем місцевої спільноти;
- відчуття громадянської відповідальності за мовний стан у місцевості, де проживає громада;
- навичок участі громадськості в державному управлінні та побудові взаємодії з органами влади для вирішення актуальних мовних проблем;
- підвищення рівня культури мовлення, перш за все, представників державної влади та органів місцевого самоврядування.

Отже, мовне проектування, спрямоване на позитивний результат, має бути прогнозованим і науково обґрунтованим. Саме це і є специфікою впровадження технології мовного проектування на регіональному рівні

Врешті-решт мовний проект зобов'язаний якомога точніше відобразити ситуацію в регіоні або в конкретній місцевості та дати можливість кожному громадянину України

відчути свою причетність до життя громади, регіону, до змін у державі тощо. Це також сприяє формуванню активного громадянина не тільки за допомогою вербальних форм, а й за допомогою залученням його до діяльності. Остання викликає відчуття причетності й значущості, передбачає набуття досвіду соціальної активності, громадської діяльності.

У сучасному мінливому світі зростаючий попит на проекти пояснюється саме змінами, що характеризують сьогодення. Тобто, проект – це реакція соціокультурної сфери на зміни зовнішнього середовища.

Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про доцільність запровадження мовного проектування на регіональному рівні як пріоритетного напрямку державної мовної політики, оскільки мовний проект на регіональному рівні дасть можливість кожному громадянину України відчувати свою причетність до життя громади, регіону, до змін у державі. Це також сприяє формуванню активного громадянина не тільки за допомогою вербальних форм, а й за допомогою залучення його до діяльності. Остання викликає відчуття причетності й значущості, передбачає набуття досвіду соціальної активності, громадської діяльності.

Література.

1. Главацька О. Л. Лекційний курс «Менеджмент соціальної роботи» / О. Л. Главацька. – Т.: ТДПУ, 2009. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/category/35/206/114>.
2. Лотман Ю. М. Культура и взрыв. – М.: Прогресс, 1992. – 272 с.
3. Парсонс Вейн. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ./ Вейн Парсонс. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. – 520 с.